

WALIDACJA

NOWE MOŻLIWOŚCI ZDOBYWANIA KWALIFIKACJI

WALIDACJA

– nowe możliwości zdobywania kwalifikacji

Warszawa 2017

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

IBE

*kwalifikacje
dla każdego*

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Autorzy:

Iwona Gmaj
Roksana Pierwieniecka
dr Stanisław Sławiński
Joanna Grzeszczak
Aleksandra Leyk
Maciej Tauber
Sylwia Walicka
dr Marcin Trepczyński

Redakcja:

dr Stanisław Sławiński
Emilia Danowska-Florczyk

Konsultacje merytoryczne:

dr Agnieszka Chłoń-Domińczak
dr Tomasz Saryusz-Wolski
Michał Stempień

Instytut Badań Edukacyjnych

ul. Górczewska 8
01-180 Warszawa
tel. (22) 241 71 00; www.ibe.edu.pl

Wzór cytowania:

Gmaj, I., Pierwieniecka, R., Sławiński, S. i in. (2016). *Walidacja – nowe możliwości zdobywania kwalifikacji*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

Wydanie II

Skład, druk:

ViW Studio Wiktor Krawczyński
ul. Szkolna 3
05-530 Dobiesz

© Copyright by: Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2017

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach projektu *Wspieranie realizacji I etapu wdrażania Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji na poziomie administracji centralnej oraz instytucji nadających kwalifikacje i zapewniających jakość nadawania kwalifikacji*.

Egzemplarz bezpłatny

Spis treści

Wstęp	5
1. Wprowadzenie	7
2. Walidacja w świetle ustawy o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji	11
2.1. Informacje ogólne	11
2.2. Wymagania dotyczące walidacji	12
2.3. Zapewnianie jakości walidacji	14
3. Walidacja w perspektywie zmian zainicjowanych ustawą o ZSK	17
3.1. Walidacja jako proces	17
3.2. Metody stosowane w walidacji.....	20
3.3. Osoby przeprowadzające walidację	28
3.4. Warunki przeprowadzania walidacji	30
4. Przykładowe scenariusze walidacji	32
Bibliografia	37
Aneks – Walidacja w świetle dokumentów i materiałów Unii Europejskiej	39

Wstęp

Przedstawione w tym opracowaniu informacje dotyczące walidacji przeznaczone są przede wszystkim dla instytucji certyfikujących funkcjonujących w ramach Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (ZSK) oraz podmiotów ubiegających się o uprawnienia do certyfikowania. Adresatami tego materiału są także ministerstwa oraz podmioty zewnętrznego zapewniania jakości, doradcy zawodowi i nauczyciele, a także inne osoby zainteresowane tą problematyką. Publikację opracowano jako pomoc dla osób, które są zaangażowane w planowanie i przeprowadzanie walidacji, oraz osób tworzących i oceniających opisy kwalifikacji zgłaszanych do ZSK.

Materiał powstał w Instytucie Badań Edukacyjnych na podstawie wyników prac przygotowawczych do wdrożenia ZSK, prowadzonych w ramach projektów systemowych¹. Prace te obejmowały między innymi analizę dokumentów i opracowań powstających w Unii Europejskiej, w których poruszane były zagadnienia związane z walidacją. Krótki raport z przeglądu tych materiałów przedstawiono w aneksie.

¹ W latach 2010–2015 Instytut Badań Edukacyjnych zrealizował projekt „Opracowanie założeń merytorycznych i instytucjonalnych wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji oraz Krajowego Rejestru Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie” (projekt KRK), w ramach którego prowadzono prace nad koncepcją i strukturą Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji. W latach 2013–2015 zrealizowano komplementarny projekt „Budowa krajowego systemu kwalifikacji – pilotażowe wdrożenie krajowego systemu kwalifikacji oraz kampania informacyjna dotycząca jego funkcjonowania” (projekt Pilotaż KSK).

1. Wprowadzenie

Zmiany na rynku pracy związane z globalizacją i dynamicznym rozwojem nowych technologii sprawiają, że rosną oczekiwania względem pracowników, szczególnie w odniesieniu do ich wiedzy i umiejętności, które stały się swoistym kapitałem dla innowacyjnej gospodarki. W takich warunkach, by utrzymać się na rynku pracy, człowiek musi być stale gotowy do uczenia się nowych rzeczy, a często też do zmiany zawodu. Dla niektórych możliwe jest ponowne podjęcie nauki na uczelni (np. w ramach studiów podyplomowych), częściej jednak korzysta się z różnego rodzaju kursów. Wiele kompetencji uzyskuje się również, wykonując obowiązki zawodowe, a także rozwijając własne zainteresowania. Kompetencje uzyskane poza szkołą i uczelnią mogą być bardzo wartościowe na rynku pracy, lecz nie zawsze są należycie rozpoznawane. Zarówno z perspektywy pracownika, jak i pracodawcy taka sytuacja nie jest korzystna. Dlatego rośnie znaczenie idei uczenia się przez całe życie (*lifelong learning*, w skrócie LLL) oraz – pod jej wpływem – formalnego uznawania wartości kompetencji zdobytych poza szkołą i uczelnią.

Ważnym krokiem w nowej polityce dotyczącej edukacji i rynku pracy stało się przyjęcie generalnej zasady, że podstawą nadania kwalifikacji jest wykazanie przez daną osobę, że osiągnęła wymagane dla danej kwalifikacji efekty uczenia się. W kontekście nowego systemu kwalifikacji efektami uczenia się nazywamy to, co w wyniku różnego typu aktywności człowiek wie i rozumie (wiedza), oraz co potrafi wykonać (umiejętności), a także jego zdolność do podejmowania określonego rodzaju odpowiedzialności (kompetencje społeczne). Jak wyżej zaznaczono, efekty uczenia się mogą być osiągnięte w różny sposób: w szkole (edukacja formalna), na kursach, szkoleniach, stażach i praktykach realizowanych poza systemem szkolnym (edukacja pozaformalna), w ramach pracy zawodowej, wolontariatu oraz rozwijania pasji i zainteresowań (uczenie się nieformalne).

Sprawdzanie wiedzy i umiejętności zawsze było nieodłącznym elementem edukacji formalnej, ale nie stanowi powszechnej praktyki w wypadku edukacji pozaformalnej. Z oczywistych względów sformalizowane sprawdzanie wiedzy i umiejętności, a tym bardziej kompetencji społecznych, nie jest powiązane z uczeniem się nieformalnym. Wyjątkiem są przypadki, w których stworzono możliwość zdawania egzaminów w trybie eksternistycznym. Przyjęcie zasady, że podstawą do nadania kwalifikacji są przede wszystkim uzyskane i sprawdzone efekty uczenia się, a nie sposób, w jaki człowiek te efekty uzyskał, otworzyło nowe możliwości budowy bardziej elastycznego systemu nadawania kwalifikacji.

W systemie nadawania kwalifikacji, w którym głównym punktem odniesienia są efekty uczenia się, bardzo ważną rolę odgrywa walidacja, inaczej mówiąc

– sformalizowany proces sprawdzania, czy wymagane dla kwalifikacji efekty uczenia się zostały osiągnięte. Nadanie większej wagi efektom uczenia się niż sposobowi zorganizowania procesu kształcenia umożliwiło wyraźniejsze wyodrębnienie walidacji jako końcowego etapu zdobywania kwalifikacji. W unowocześnionym systemie kwalifikacji, który jest obecnie wdrażany w Polsce, walidacja powinna być dostępna niezależnie od tego, czy ktoś korzystał ze zorganizowanych form kształcenia i szkolenia. Według nowych zasad walidacja może być rozłożona w czasie, tzn. nie trzeba jednocześnie potwierdzać wszystkich efektów uczenia się wymaganych dla kwalifikacji. Po drugie, walidacja może odbywać się w różnych miejscach, np. u pracodawcy. Po trzecie, do sprawdzania efektów uczenia się mogą być wykorzystane różne metody dobrane stosownie do potrzeb i ograniczeń osób przystępujących do walidacji. Powinno to doprowadzić do sytuacji, w której większa grupa osób zainteresowanych uzyskaniem kwalifikacji będzie mogła przystąpić do sprawdzenia i potwierdzenia uzyskanych efektów uczenia się.

Stworzenie możliwości poddania się walidacji organizowanej według powyższych zasad będzie szczególnie ważne dla:

- osób aktywnych zawodowo, które chcą zmienić stanowisko pracy bądź zawód, żeby lepiej wykorzystywać swoje kompetencje nabyte w trakcie pracy lub w ramach swoich aktywności pozazawodowych;
- osób, które z różnych powodów są wykluczone z rynku pracy (np. przez długotrwałe bezrobocie) lub są zagrożone wykluczeniem, a osiągnęły nowe efekty uczenia się ważne z punktu widzenia szans na zatrudnienie;
- osób powracających na rynek pracy po dłuższej przerwie, w trakcie której uzyskały nowe kompetencje (np. opiekując się dziećmi lub innymi członkami rodziny);
- osób, które przedwcześnie zakończyły edukację formalną i w późniejszym czasie chcą w trybie eksternistycznym zdobyć wykształcenie;
- osób, które osiągnęły nowe kompetencje poprzez zaangażowanie w wolontariat lub realizację swoich zainteresowań i chciałyby uzyskać kwalifikacje potwierdzające to, czego się nauczyły (np. w celu uzyskania awansu w hierarchii organizacji, w której działają na zasadzie wolontariatu).

Certyfikaty i inne dokumenty potwierdzające uzyskanie kwalifikacji powinny być rozpoznawalne i uznawane w danym środowisku, sektorze lub branży na terenie kraju i za granicą.

Wprowadzenie bardziej elastycznych systemów walidacji od kilku lat jest przedmiotem analiz i dyskusji prowadzonych w Europie – zarówno w poszczególnych krajach członkowskich, jak i w różnych gremiach międzynarodowych działających w ramach Unii Europejskiej. Zwieńczeniem pewnego etapu tych dyskusji było wydanie w 2012 roku Zalecenia Rady Unii Europejskiej w sprawie walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego. Zalecenie wzywa kraje członkowskie do wprowadzania do krajowych systemów kwalifikacji rozwiązań umożliwiających uwzględnianie kompetencji nabywanych poza szkołą i uczelnią. Więcej informacji na temat europejskiego kontekstu wprowadzanych w Polsce zmian w zakresie walidacji przedstawiono w aneksie.

2. Walidacja w świetle ustawy o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji

2.1. Informacje ogólne

W 2008 r. ukazało się zalecenie w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie (Parlament Europejski i Rada, 2008), w którym rekomenduje się państwom członkowskim UE odniesienie krajowych systemów kwalifikacji do Europejskiej Ramy Kwalifikacji. Polska, podobnie jak inne kraje członkowskie, podjęła działania w celu zrealizowania tego zalecenia. Rezultatem tych działań było przyjęcie w grudniu 2015 r. przez polski sejm ustawy o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. 2016, poz. 64).

Zgodnie z art. 4 tej ustawy Zintegrowany System Kwalifikacji (ZSK) ma zapewniać:

- 1) jakość nadawanych kwalifikacji,
- 2) możliwość uznawania efektów uczenia się uzyskanych w edukacji pozaformalnej i poprzez uczenie się nieformalne,
- 3) możliwość etapowego gromadzenia osiągnięć oraz uznawania osiągnięć,
- 4) dostęp do informacji o kwalifikacjach możliwych do uzyskania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
- 5) możliwość porównania kwalifikacji uzyskanych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z kwalifikacjami nadawanymi w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej.

Wdrożenie ZSK ma ułatwiać wszystkim osobom zdobywanie kwalifikacji w możliwie dogodny dla nich sposób, w różnym miejscu i czasie. Jednym z warunków jest odpowiednio zaprojektowana walidacja, dająca możliwość potwierdzenia efektów uczenia się uzyskanych w dowolny sposób: w trakcie nauki w szkole lub na uczelni, na kursach albo w ramach samodzielnego uczenia się.

Ustawa o ZSK określa między innymi zasady walidacji i certyfikowania w odniesieniu do kwalifikacji włączonych do ZSK nadawanych poza systemem edukacji. W wypadku kwalifikacji nadawanych w systemach oświaty i szkolnictwa wyższego zasady walidacji i certyfikowania określone są przez odpowiednie akty prawne i nie uległy zmianie w związku z uchwaleniem ustawy.

Ustawa definiuje walidację jako *sprawdzenie, czy osoba ubiegająca się o nadanie określonej kwalifikacji, niezależnie od sposobu uczenia się tej osoby, osiągnęła wyodrębnioną część lub całość efektów uczenia się wymaganych dla tej kwalifikacji* (art. 2 pkt 22). Zgodnie z przytoczoną definicją sprawdzanie i potwierdzanie efektów uczenia się może być niezależne od sposobu ich zdobycia (kształcenia). Tym samym w Polsce zapewniona będzie możliwość uznawania efektów uczenia się uzyskanych w edukacji pozaformalnej i przez uczenie się nieformalne.

Certyfikowanie zostało zdefiniowane w ustawie następująco: *proces, w wyniku którego osoba ubiegająca się o nadanie określonej kwalifikacji, po uzyskaniu pozytywnego wyniku walidacji, otrzymuje od uprawnionego podmiotu certyfikującego dokument potwierdzający nadanie określonej kwalifikacji* (art. 2 pkt 1). Certyfikowanie w ZSK zostało wyodrębnione, ponieważ w niektórych przypadkach (np. przy uzyskiwaniu prawa jazdy) za walidację i certyfikowanie odpowiadają odrębne instytucje. Uprawnienia do certyfikowania danej kwalifikacji rynkowej funkcjonującej w ZSK nadaje minister właściwy w drodze decyzji administracyjnej. Każda instytucja, która uzyskała uprawnienia do certyfikowania, ma pewien zakres swobody w planowaniu i przeprowadzaniu walidacji i certyfikowania. Dzięki temu może wdrażać autorskie rozwiązania w tym obszarze oraz systematycznie je doskonalić. Bezpośrednia odpowiedzialność za walidację i certyfikowanie spoczywa na instytucjach certyfikujących. Dotyczy to także sytuacji, w której instytucja certyfikująca upoważni inny podmiot do przeprowadzania walidacji.

2.2. Wymagania dotyczące walidacji

Upewnienia do certyfikowania danej kwalifikacji może otrzymać każdy podmiot prowadzący działalność gospodarczą, który spełnia kryteria określone w ustawie, w tym między innymi zapewnia warunki organizacyjne i kadrowe umożliwiające odpowiednie przeprowadzanie walidacji (art. 41). Wymagania dotyczące walidacji wynikają z charakteru efektów uczenia się, które trzeba uzyskać, żeby zdobyć kwalifikację.

Opisy kwalifikacji nadawanych poza systemem szkolnictwa zawierają charakterystykę kwalifikacji, w tym efekty uczenia się określone dla danej kwalifikacji wraz z przypisanymi im kryteriami weryfikacji (art. 25 i 38). Opis każdej kwalifikacji² włączonej do ZSK, nadawanej poza systemami oświaty i szkolnictwa wyższego, musi także zawierać wymagania dotyczące walidacji. Wymagania te są podstawą do odpowiedniego planowania, przygotowywania i przeprowadzania walidacji w poszczególnych instytucjach certyfikujących.

² Więcej na temat opisu kwalifikacji w: Ziewiec-Skokowska, Danowska-Florczyk, Stęchły (2016).

Spełnianie tych wymagań przez różne instytucje, które nadają tę samą kwalifikację, ma na celu zapewnienie wiarygodności i porównywalności wyników walidacji. W zależności od zakresu i stopnia złożoności kwalifikacji wymagania mogą być określone na różnym poziomie szczegółowości, przy czym nie powinny stanowić wyczerpującego opisu przebiegu walidacji. Każda instytucja certyfikująca, uwzględniając te wymagania, tworzy i realizuje własne scenariusze walidacji.

Odpowiednio do potrzeb, wymagania dotyczące walidacji mogą być wskazane dla całej kwalifikacji lub osobno dla każdego zestawu efektów uczenia się. Wymagania dotyczące walidacji mogą ponadto zostać uzupełnione o wskazówki o charakterze pomocniczym dla podmiotów planujących, przygotowujących i przeprowadzających walidację.

Z doświadczeń zgromadzonych w ramach projektów przygotowujących założenia do ustawy o ZSK wynika, że wymagania dotyczące walidacji, o ile jest taka potrzeba, powinny odnosić się do:

- metod stosowanych w walidacji,
- zasobów kadrowych – kompetencji osób przeprowadzających walidację,
- sposobu prowadzenia walidacji oraz warunków organizacyjnych i materialnych niezbędnych do prawidłowego prowadzenia walidacji (np. jej ram czasowych, warunków technicznych, lokalowych).

Ponadto wymagania dotyczące walidacji mogą dotyczyć innych kwestii, np. określać warunki odwołania się od wyniku walidacji, zasady i warunki ponownego przystąpienia do walidacji itp.

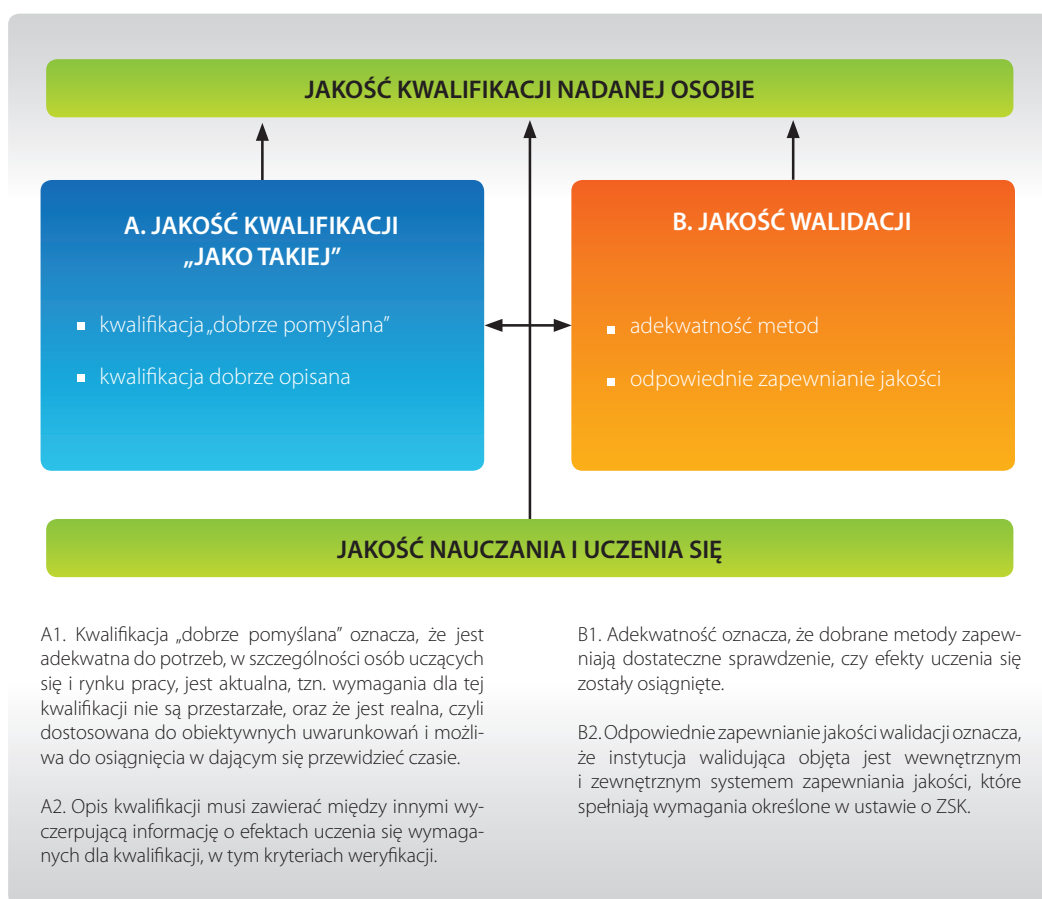
Warto podkreślić, że wymagania dotyczące walidacji w opisie kwalifikacji powinny uwzględniać tylko te elementy, bez których zapewnienia wynik walidacji w żadnym wypadku nie może być wiarygodny.

(Zob. więcej w materiale dołączonym do publikacji).

2.3. Zapewnianie jakości walidacji

Wiele przewidzianych w ustawie o ZSK procedur ma służyć zapewnianiu jakości kwalifikacji. W wyniku dyskusji ekspertów oraz debaty społecznej uznano za celowe wyodrębnienie trzech głównych grup czynników decydujących o jakości kwalifikacji, która została nadana osobie. Są to: jakość kwalifikacji „jako takiej”, jakość procesu walidowania oraz jakość nauczania i uczenia się. Zależności te zilustrowano na rysunku 1.

Rysunek 1. Od czego zależy jakość kwalifikacji nadanej osobie?

Źródło: Opracowanie IBE.

O jakości walidacji, tzn. wiarygodności jej wyników, można mówić, jeżeli:

- sprawdzone będą dokładnie te efekty uczenia się, które należy sprawdzić,
- wynik będzie niezależny od miejsca, czasu, metod oraz osób przeprowadzających walidację.

A zatem jakość walidacji uwarunkowana jest dostosowaniem jej przebiegu, zastosowanych metod i warunków, w których jest przeprowadzana, do specyfiki kwalifikacji. Niezbędne jest również dostosowywanie walidacji do sposobu, w jaki dana osoba osiągnęła efekty uczenia się. Jakość walidacji oznacza w konsekwencji porównywalność wyników walidacji przeprowadzanych przez różne instytucje certyfikujące.

W myśl ustawy o ZSK walidacja i certyfikowanie w instytucjach certyfikujących są objęte zapewnianiem jakości, na które składają się wewnętrzny i zewnętrzny system zapewniania jakości (art. 50). Wewnętrzny system zapewniania jakości jest tworzony samodzielnie przez instytucję certyfikującą. Zapewnianie jakości dotyczy zasad postępowania, procedur, metod oraz rozwiązań organizacyjnych służących zapewnianiu poprawności walidacji i certyfikowania oraz ich doskonaleniu (art. 63). Wewnętrzny system zapewniania jakości obejmuje:

- właściwe rozdzielenie procesu uczenia się od walidacji (np. osoba ucząca nie uczestniczy w weryfikacji),
- stałe monitorowanie i bieżącą ocenę działań związanych z walidacją i certyfikowaniem,
- okresową ewaluację wewnętrzną walidacji i certyfikowania.

Zewnętrzne zapewnianie jakości realizują instytucje wskazane przez właściwych dla kwalifikacji ministrów³. Instytucje te wykonują określone zadania wobec instytucji certyfikujących. Do zadań tych należy:

- monitorowanie wewnętrznego systemu zapewniania jakości danej instytucji certyfikującej,
- monitorowanie spełniania przez daną instytucję certyfikującą wymagań dotyczących warunków organizacyjnych i kadrowych, które umożliwiają przeprowadzenie walidacji zgodnie z wymaganiami zawartymi w opisie kwalifikacji,

³ W ustawie o ZSK nazwane podmiotami zewnętrznego zapewniania jakości (PZZJ).

- przeprowadzanie okresowych ewaluacji zewnętrznych walidacji i certyfikowania w danej instytucji certyfikującej oraz funkcjonowania jej wewnętrznego systemu zapewniania jakości (art. 66).

Z przepisów ustawy o ZSK wynika, że zapewnianie jakości kwalifikacji nie może mieć charakteru doraźnego, ale ma stanowić integralny składnik systemu zarządzania instytucjami certyfikującymi. Zapewnianie jakości kwalifikacji służyć ma wiarygodności kwalifikacji i doskonaleniu walidacji. Nie jest to nadzór administracyjny, jednakże w określonych przypadkach wyniki ewaluacji zewnętrznej mogą doprowadzić do cofnięcia uprawnienia do certyfikowania (np. gdy kwalifikacje są nadawane osobom, które nie przeszły walidacji z pozytywnym wynikiem; zob. art. 80).

3. Walidacja w perspektywie zmian zainicjowanych ustawą o ZSK

3.1. Walidacja jako proces

Przyjęta w ustawie o ZSK definicja walidacji otworzyła nowe możliwości w zakresie sprawdzania i potwierdzania, czy dana osoba osiągnęła efekty uczenia się wymagane dla danej kwalifikacji. Wynikają z tego nowe zadania dla polityki krajowej w dziedzinie edukacji, kwalifikacji oraz doradztwa zawodowego. Na każdym z etapów walidacji zarówno instytucje, jak i uczestnicy powinni mieć dostęp do informacji i doradztwa, obejmujących między innymi:

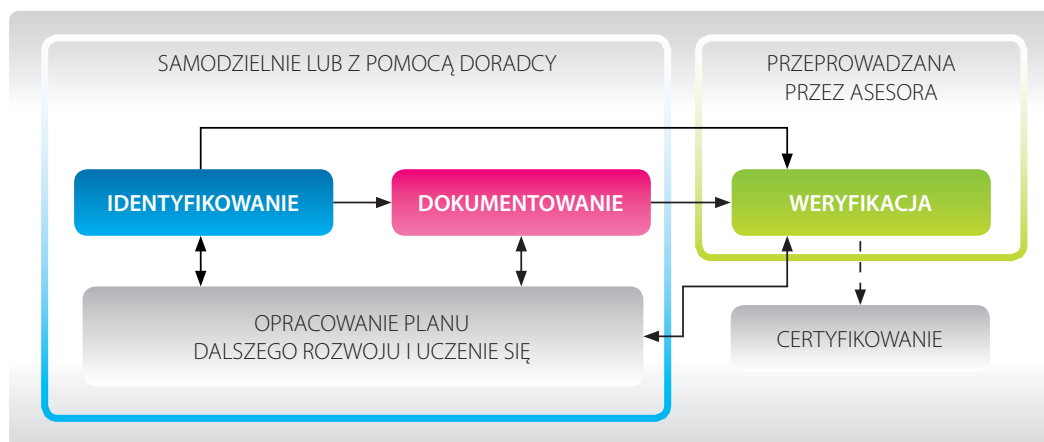
- kwalifikacje, o które można się ubiegać,
- warunki przystąpienia do walidacji umożliwiającej uzyskanie wybranej kwalifikacji,
- terminy, koszty, procedury, metody stosowane w walidacji umożliwiającej uzyskanie wybranej kwalifikacji itp.,
- dostępne formy wsparcia (Cedefop, 2015).

Kończy się czas, w którym kwalifikacje nadawano wyłącznie pod warunkiem uczestniczenia w określonym programie kształcenia. Zgodnie z ustawą o ZSK generalną zasadą jest przeprowadzenie wiarygodnej walidacji, której pozytywny wynik stanowi wystarczającą przesłankę dla nadania kwalifikacji lub potwierdzenia zestawu efektów uczenia się.

Na mocy ustawy o ZSK do zdobycia kwalifikacji mogą aspirować osoby, które nie ukończyły programu kształcenia, ale uzyskały wymagane dla danej kwalifikacji efekty uczenia się w inny sposób – poprzez edukację pozaformalną lub uczenie się nieformalne. W ich przypadku procesowi sprawdzania w miarę potrzeby powinno towarzyszyć wsparcie w formie doradztwa, nakierowane na diagnozowanie uzyskanych kompetencji i gromadzenie dowodów na ich posiadanie.

Biorąc pod uwagę powyższe, warto rozpatrywać walidację jako wieloetapowy proces, na który składa się identyfikowanie, dokumentowanie i weryfikacja efektów uczenia się. Etapy te zilustrowane zostały na rysunku 2.

Rysunek 2. Uproszczony schemat walidacji

Źródło: Opracowanie IBE.

Omówienie poszczególnych etapów walidacji przedstawia tabela 1, a ich szczegółowy schemat pokazuje rysunek 3.

Tabela 1. Etapy walidacji

Etap	Opis etapu	Rezultaty etapu	Możliwe dalsze kroki
IDENTYFIKOWANIE	<p>Określanie i analiza wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, które już zostały osiągnięte.</p> <p>Może być przeprowadzane samodzielnie lub przy wsparciu doradcy walidacyjnego.</p>	<p>Dokonany przegląd:</p> <ul style="list-style-type: none"> posiadanych efektów uczenia się, które były już formalnie potwierdzone⁴; osiągniętych efektów uczenia się, które można potwierdzić; luk kompetencyjnych, które warto lub należy uzupełnić. 	<ul style="list-style-type: none"> Opracowanie indywidualnego planu rozwoju. Podjęcie uczenia się. Dokumentowanie wybranych efektów uczenia się lub – o ile to możliwe – od razu podanie ich weryfikacji.

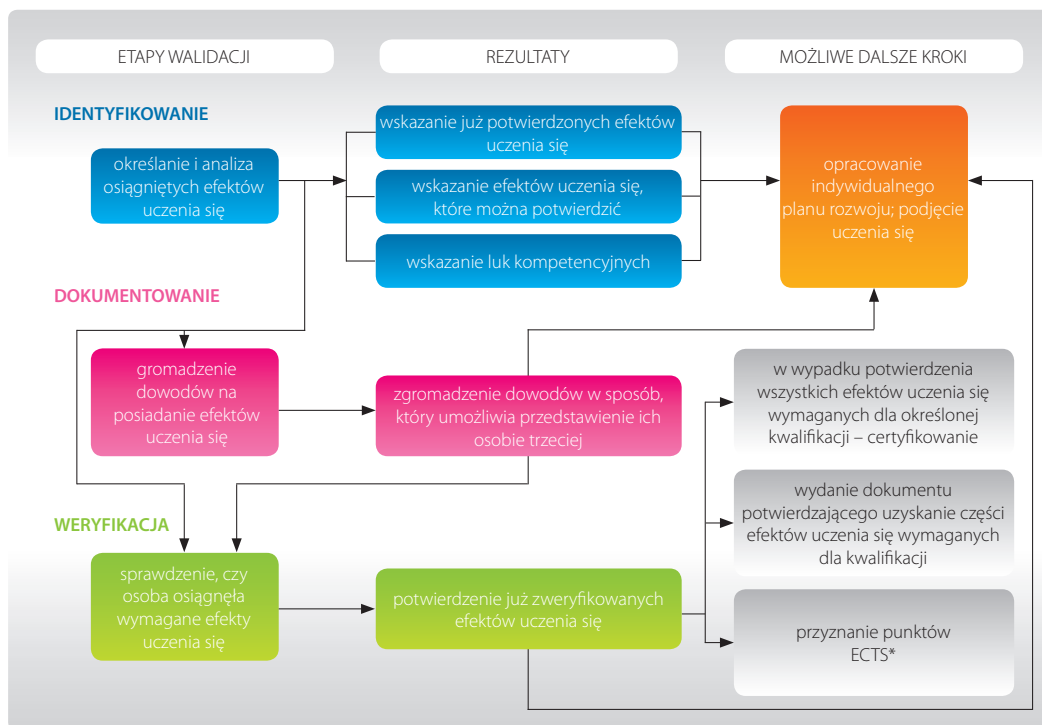
⁴ W Ustawie o ZSK potwierdzone efekty uczenia się są określane jako „osiągnięcia” (art. 48).

Etap	Opis etapu	Rezultaty etapu	Możliwe dalsze kroki
DOKUMENTOWANIE	<p>Gromadzenie dowodów świadczących o osiągnięciu wybranych efektów uczenia się (np. w formie certyfikatów, zaświadczeń o odbytych praktykach, próbek pracy, nagrań wideo, rekomendacji, opisu wykonywanej pracy itp.).</p> <p>Może przebiegać samodzielnie lub przy wsparciu doradcy walidacyjnego.</p>	<p>Przygotowanie zgromadzonych dowodów w sposób, który umożliwia przedstawienie ich osobie trzeciej.</p> <p><i>Komentarz:</i></p> <p><i>Dowody zebrane w jednym miejscu w postaci papierowej lub elektronicznej często nazywane są „portfolio”.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Opracowanie indywidualnego planu rozwoju. Podjęcie uczenia się. ▪ Przystąpienie do weryfikacji.
WERYFIKACJA	<p>Sprawdzenie przy zastosowaniu odpowiednich metod, czy określone efekty uczenia się zostały osiągnięte.</p> <p>W wypadku walidacji mającej na celu nadanie określonej kwalifikacji – porównanie tych wyników z efektami uczenia się wymaganymi dla tej kwalifikacji.</p>	<p>Potwierdzenie zweryfikowanych efektów uczenia się.</p> <p><i>Komentarz:</i></p> <p><i>Uczestnik procesu walidacji powinien otrzymać informację na temat efektów uczenia się, które nie zostały potwierdzone, oraz uzasadnienie takiej decyzji.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Certyfikowanie. ▪ Wydanie dokumentu potwierdzającego uzyskanie tylko części efektów uczenia się, które były poddane weryfikacji. ▪ Przyznanie punktów ECTS lub ECVET⁵. ▪ Opracowanie indywidualnego planu rozwoju. Podjęcie uczenia się.

Źródło: Opracowanie IBE.

⁵ Europejski system transferu osiągnięć w kształceniu i szkoleniu zawodowym (ang. *European Credit System for Vocational Education and Training*).

Rysunek 3. Schemat walidacji

* Dotyczy uwzględniania efektów uczenia się w ramach studiów; przyznawanie punktów ECTS odbywa się na podstawie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym.

Źródło: Opracowanie IBE.

3.2. Metody stosowane w walidacji

Termin walidacja kojarzy się najczęściej z egzaminowaniem. Z treści poprzedniego rozdziału wynika jednak, że utożsamianie walidacji z egzaminem byłoby zbyt wąskim zawężeniem – obecnie w Europie walidacja jest rozumiana szerzej. Nauczyciele szkolni i profesorowie uczący studentów mają różne metody sprawdzania wiadomości. Tak samo w walidacji efektów uczenia się uzyskanych poza systemem edukacji formalnej można stosować różne metody umożliwiające identyfikowanie, dokumentowanie i weryfikację efektów uczenia się.

3.2.1. Krótka charakterystyka metod stosowanych w walidacji

Z doświadczeń europejskich wynika, że do podstawowych metod stosowanych w walidacji można zaliczyć: testy, wywiady, debaty, prezentacje, obserwacje, symulacje, analizę deklaracji osoby, która przystąpiła do walidacji, oraz analizę dowodów przedstawionych przez tę osobę. Każda z tych metod ma swoje zalety,

ale także słabe strony, które powinny być brane pod uwagę podczas projektowania i przeprowadzania walidacji.

Testy

Testy zawierające pytania zamknięte lub otwarte są uznaną i cieszącą się zaufaniem metodą sprawdzania efektów uczenia się z kategorii wiedzy.

Zalety	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Testy są powszechnie znane i postrzegane jako obiektywny sposób sprawdzania. ▪ Testy są stosunkowo tanie i łatwe do przeprowadzenia. ▪ Wyniki testów łatwo odnieść do zewnętrznych standardów. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Testy mogą zniechęcać osoby z negatywnymi doświadczeniami z edukacji formalnej oraz osoby z niską sprawnością pisania i czytania. ▪ Nie są przydatne do weryfikowania umiejętności praktycznych i kompetencji społecznych.

Wywiady, debaty, prezentacje

Najczęściej są prowadzone w celu doprecyzowania oraz pogłębienia zebranych informacji (np. pozyskanych z przeanalizowanych dokumentów przedstawionych przez osobę).

Zalety	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wywiady, debaty, prezentacje umożliwiają bieżące dostosowywanie przebiegu walidacji do osoby, która przystąpiła do walidacji. ▪ Pozwalają dokładniej niż testy rozpoznać efekty uczenia się osoby, która przystąpiła do walidacji. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rezultaty uzyskane dzięki wywiadom, debatom, prezentacjom zależą w dużym stopniu od stylu komunikowania się oraz subiektywnych ocen osób przeprowadzających walidację. ▪ Rezultaty te mogą również zależeć od indywidualnych cech osoby, która przystąpiła do walidacji.

Obserwacja

Umożliwia weryfikowanie określonych efektów uczenia się na podstawie sposobu, w jaki osoba, która przystąpiła do walidacji, wykonuje określone czynności (najczęściej w miejscu pracy).

Zalety

- Obserwacja umożliwia sprawdzanie efektów uczenia, które są trudne do zweryfikowania przy pomocy innych metod.
- Obserwacja umożliwia uzyskanie wysokiego poziomu wiarygodności wyników walidacji.
- Obserwacja umożliwia sprawdzanie kilku efektów uczenia się jednocześnie.
- Obserwacja umożliwia zweryfikowanie efektów uczenia się bez stresu związanego z postawieniem w sztucznej sytuacji osoby, która przystąpiła do walidacji.

Słabe strony

- Na wynik walidacji ustalony na podstawie obserwacji istotny wpływ mogą mieć różne okoliczności związane ze specyfiką miejsca, w którym dokonywana jest obserwacja.
- Metoda jest stosunkowo czasochłonna.

Symulacja

Polega na weryfikacji osiągnięcia efektów uczenia przez osobę, która przystąpiła do walidacji, w trakcie wykonywania określonych zadań w warunkach imitujących realną sytuację. Symulacja jest wykorzystywana, jeżeli przeprowadzenie obserwacji w realnych sytuacjach jest niemożliwe, np. w wypadku sprawdzania reakcji pilota na trudne warunki pogodowe lub awarię maszyny w trakcie lotu.

Zalety

- Podobnie jak obserwacja, symulacja umożliwia uzyskanie wysokiego poziomu wiarygodności wyników walidacji.
- Symulacja umożliwia sprawdzenie umiejętności radzenia sobie w sytuacjach nietypowych/kryzysowych.

Słabe strony

- Najczęściej symulacja jest bardzo kosztowna, ponieważ wymaga specjalistycznego, zwykle dość skomplikowanego oprzyrządowania.
- Odpowiednie przygotowanie symulacji jest trudne i wymaga dużego nakładu pracy.

Analiza deklaracji osoby, która przystąpiła do walidacji

Zadeklarowanie, że ma się określone efekty uczenia się, nigdy nie może być jedyną podstawą pozytywnego wyniku walidacji. Jednak może być brane pod uwagę, zwłaszcza w sytuacji, gdy jest poświadczane przez osoby trzecie. O ile to możliwe, takie deklaracje powinny być poparte dowodami. Deklaracje o osiągnięciu efektów uczenia się są uwzględniane w niektórych dokumentach, np. w książeczce kompetencji, CV, Europass.

Zalety	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> Wskazanie własnych osiągnięć przez osobę, która przystąpiła do walidacji, może usprawnić przebieg walidacji poprzez lepsze dostosowanie jej do potrzeb tej osoby. Określenie wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, które się już zdobyło, może przyczynić się do pogłębionej autorefleksji u osoby przystępującej do walidacji. 	<ul style="list-style-type: none"> Ocena własnych osiągnięć, przedstawiona w związku z przystąpieniem do walidacji, w wypadku wielu osób może być mało wiarygodna.

Analiza dowodów

Analizie poddawane są dowody na osiągnięcie efektów uczenia się, dostarczone przez osobę, która przystąpiła do walidacji. Dowody te są zbierane i przygotowane samodzielnie lub przy wsparciu doradcy walidacyjnego. Zebrane dowody przyjmują najczęściej formę portfolio, zindywidualizowanej książeczki kompetencji lub podobną.

Zalety	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> Przedstawione przez daną osobę dowody mogą być bardzo przydatne zarówno na etapach identyfikowania i dokumentowania, jak i na etapie weryfikacji. Analiza konkretnych wytworów umożliwia relatywnie miarodajną ocenę, czy dana osoba osiągnęła efekty uczenia się. Analiza dowodów jest relatywnie tania. 	<ul style="list-style-type: none"> Analiza dowodów zwykle wymaga jeszcze uzupełnienia, np. w postaci rozmowy z osobą, która przystąpiła do walidacji. Przygotowywanie dowodów jest czasochłonne, co może zniechęcać osoby przystępujące do walidacji. Jeśli celem walidacji jest uzyskanie kwalifikacji, zebranie wystarczających dowodów wymaga dobrej znajomości opisu kwalifikacji lub wsparcia doradcy walidacyjnego.

3.2.2. Bilans kompetencji i portfolio

Zalecenie w sprawie walidacji (Rada Unii Europejskiej, 2012) wzywa państwa członkowskie do umożliwiania osobom bezrobotnym i zagrożonym bezrobociem określenia posiadanych przez nie efektów uczenia się (ang. *skills audit*).

Jednym ze sposobów określania posiadanych efektów uczenia się jest tzw. bilans kompetencji, czyli „analiza wiedzy, umiejętności i kompetencji jednostki, w tym również jej zdolności i motywacji, mająca na celu zdefiniowanie planu zawodowego oraz/lub opracowanie reorientacji zawodowej bądź planu kształcenia” (Komisja Europejska i in., 2014a, s. 242). Sporządzenie bilansu kompetencji można więc traktować jako część procesu walidacji.

W praktyce w każdym kraju podejście do bilansu kompetencji jest nieco inne. Na przykład we Francji bilans kompetencji (fr. *bilan de compétences*) przeprowadza specjalista zgodnie ze ściśle ustalonym schematem. W Wielkiej Brytanii dąży się do opracowania takich narzędzi (często dostępnych także online), które pozwoliłyby na określenie efektów uczenia się samodzielnie, bez pomocy doradcy walidacyjnego.

W toku prac nad Zintegrowanym Systemem Kwalifikacji w Polsce stworzono koncepcję narzędzia, które pozwala na określenie uzyskanych efektów uczenia się (w tym tych osiągniętych poza edukacją formalną), a także wychwycenie luk kompetencyjnych. Ma być to narzędzie przeznaczone głównie dla doradców zawodowych oraz osób zarządzających zasobami ludzkimi⁶.

Termin „portfolio” może mieć różne znaczenia. W kontekście szkolnego nauczania „portfolio” oznacza teczkę prac wykonanych przez ucznia. W kontekście walidacji „portfolio” może oznaczać sposób identyfikowania i dokumentowania swoich kompetencji (Souto Otero, 2010) lub przedstawiania dowodów na posiadanie określonych efektów uczenia się.

Portfolio można tworzyć i wykorzystywać w różny sposób. W Estonii portfolio jest przygotowywane w oparciu o technikę wywiadu STARR⁷. We Flandrii, Holandii i Francji portfolio (pod nazwą *dossier*) jest zbiorem dokumentów, które są dowodami, że dana osoba osiągnęła określone efekty uczenia się.

⁶ Materiał dostępny pod adresem <http://www.kwalifikacje.edu.pl/pl/publikacje/971-metoda-bilansu-kompetencji>

⁷ STARR (ang. *Situation, Task, Action, Result, Reflection*) jest techniką stosowaną między innymi na rozmowach o pracę, pozwalającą na określenie kompetencji kandydata i tego, czy odpowiadają one charakterowi zadań wykonywanych na danym stanowisku.

3.2.3. Dobór metod stosowanych w walidacji

Metody wymienione powyżej mogą być stosowane w odniesieniu do wszystkich kwalifikacji – zarówno tych uzyskiwanych w edukacji formalnej, jak i poza nią. W czasie projektowania walidacji warto rozważyć użycie kilku metod. Stosowanie w walidacji różnorodnych metod staje się w Europie coraz powszechniejsze (Cedefop, 2015). Między innymi stosuje się kilka uzupełniających się metod w jednym postępowaniu. Popularność zyskuje np. kombinacja analizy dowodów zgromadzonych w portfolio i wywiadu, uzupełniona analizą oświadczeń o posiadanych efektach uczenia się osoby, która przystąpiła do walidacji. Zaleca się stosowanie różnych metod w odniesieniu do tej samej kwalifikacji, np. w zależności od tego, czy walidacja odbywa się w ramach edukacji formalnej, czy po szkoleniu w miejscu pracy.

Metody stosowane w walidacji efektów uczenia się mogą mieć większe lub mniejsze zastosowanie we wszystkich jej etapach: identyfikowania, dokumentowania i weryfikacji. Przykładowo wywiad może być użyteczny w każdym etapie, natomiast symulacja związana jest przede wszystkim z etapem weryfikacji. Osoby projektujące walidację określonej kwalifikacji powinny zdecydować, które z metod będą w danym przypadku właściwe.

W tabeli 2 przedstawiono metody stosowane w walidacji, które zostały ocenione przez interesariuszy z krajów UE.

Tabela 2. Przydatność różnych metod stosowanych w walidacji

	IDENTYFIKOWANIE	DOKUMENTOWANIE	WERYFIKACJA
TEST	1	2	3
WYWIAD	2	1	3
DEBATA	3	1	2
PREZENTACJA	1	2	3
OBSERWACJA	2	1	3
SYMULACJA	1	2	3
ANALIZA DEKLARACJI	3	2	1
ANALIZA DOWODÓW	1	2	3

3 – metoda jest najczęściej uznawana za odpowiednią na danym etapie walidacji

2 – metoda jest rzadziej uznawana za odpowiednią na danym etapie walidacji

1 – metoda jest najrzadziej uznawana za odpowiednią na danym etapie walidacji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Komisja Europejska i in. (2014b).

Dobór odpowiednich metod w postępowaniu walidacyjnym zależy od kilku czynników, między innymi:

- celu działań zaplanowanych w walidacji (zidentyfikowanie, udokumentowanie, zweryfikowanie efektów uczenia się),
- specyfiki danej kwalifikacji,
- zakresu i charakteru efektów uczenia się, które mają zostać poddane walidacji.

Wybór metod warunkuje także zastosowanie konkretnych narzędzi (np. określonej wersji testu, bazy pytań, zestawu zadań praktycznych itp.).

3.2.4. Wymagania dotyczące metod stosowanych w walidacji w opisie kwalifikacji

W opisach kwalifikacji włączonych do ZSK nadawanych poza systemami oświaty i szkolnictwa wyższego wymagania w zakresie metod stosowanych w walidacji powinny być określone możliwie ogólnie. W tych opisach kwalifikacji nie jest przewidziane wskazywanie konkretnych metod oraz narzędzi do prowadzenia walidacji. Tylko w uzasadnionych przypadkach wymagania dotyczące metod stosowanych w walidacji mogą być bardziej szczegółowe i wskazywać konkretne metody, które należy stosować. Możliwe jest także dopuszczenie kilku alternatywnych metod (np. obserwacja w miejscu pracy albo symulacja).

W opisie kwalifikacji mogą też być wymagania dotyczące dokumentowania efektów uczenia. Na przykład będą to informacje, jakie rodzaje dowodów są rozpatrywane i jakie kryteria muszą spełniać przedstawione dowody, żeby mogły być uznane w toku walidacji. Takim kryterium może być między innymi data wystawienia danego typu certyfikatu.

Przy ustalaniu wymagań w zakresie metod stosowanych w walidacji należy brać pod uwagę różnego rodzaju ograniczenia osób, które mogą być zainteresowane uzyskaniem danej kwalifikacji. Szczególnie ważne są wymagania dotyczące metod używanych w etapie weryfikacji. Wymagania dotyczące walidacji nie powinny tworzyć nieuzasadnionej bariery w dostępie do kwalifikacji dla osób, które osiągnęły wymaganą wiedzę, umiejętności i kompetencje społeczne poprzez uczenie się nieformalne. Trzeba w miarę możliwości uwzględniać to, że efekty uczenia się uzyskane w taki sposób często trudniej jest zweryfikować za pomocą tradycyjnych metod, takich jak egzaminy zewnętrzne w edukacji formalnej.

3.3. Osoby przeprowadzające walidację

W szeroko rozumianej walidacji ważne zadania wykonują specjaliści, którzy pełnią różne funkcje. Są to między innymi:

- doradcy walidacyjni, których rola polega na wspieraniu osób przystępujących do walidacji na wszystkich etapach tego procesu;
- asesorzy walidacyjni, którzy weryfikują efekty uczenia się osób przystępujących do walidacji.

W trakcie realizacji projektów, w ramach których opracowywano koncepcję oraz propozycje poszczególnych rozwiązań Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji, zbierano i analizowano także doświadczenia dotyczące funkcji doradcy oraz specjalistów oceniających osoby przystępujące do walidacji. Na tej podstawie powstały propozycje profilu kompetencyjnego doradcy oraz asesora walidacyjnego.

Ramka 1. Profil kompetencyjny doradcy walidacyjnego

Doradca powinien:

- rozumieć cele walidacji;
- mieć wiedzę na temat walidacji;
- mieć wiedzę na temat instytucji kształcących i certyfikujących oraz instytucji rynku pracy i oferowanych przez nie usług, umieć pozyskiwać nowe informacje;
- umieć stosować metody i narzędzia pomocne przy identyfikowaniu i dokumentowaniu kompetencji;
- znać zasady weryfikacji dowodów na osiągnięcie efektów uczenia się;
- umieć pracować z różnymi osobami – mieć otwartą postawę, być osobą wolną od uprzedzeń, umieć słuchać i być komunikatywnym, umieć motywować;
- przestrzegać wysokich standardów etyki zawodowej;
- posiadać doświadczenie zawodowe w branży, z której pochodzą kwalifikacje będące w zakresie jego działania jako doradcy walidacyjnego;
- znać wymagane efekty uczenia się oraz kryteria weryfikacji ustalone dla kwalifikacji będących w zakresie jego działania jako doradcy walidacyjnego;
- znać metody i narzędzia stosowane w celu zweryfikowania wymaganych efektów uczenia się oraz kryteria oceny formalnej i merytorycznej dowodów poświadczających posiadanie wymaganych efektów uczenia się, ustalonych dla kwalifikacji będących w zakresie jego działania jako doradcy walidacyjnego.

Źródło: Opracowanie IBE.

Tak przygotowany doradca walidacyjny będzie w stanie efektywnie wspierać osoby, które zdecydowały się przystąpić do walidacji. Po dodatkowym przygotowaniu doradca będzie mógł z powodzeniem podjąć również obowiązki asesora walidacyjnego. Należy jednak zaznaczyć, że efekty uczenia się osoby wspieranej przez doradcę walidacyjnego nie mogą być weryfikowane przez tego samego doradcę jako asesora walidacyjnego.

Ramka 2. Profil kompetencyjny asesora walidacyjnego

Asesor walidacyjny powinien:

- rozumieć cele walidacji;
- mieć wiedzę na temat walidacji;
- znać zasady oceniania dowodów na osiągnięcie efektów uczenia się;
- umieć stosować metody i narzędzia weryfikacji;
- mieć doświadczenie w zakresie weryfikowania efektów uczenia się;
- być komunikatywny;
- przestrzegać wysokich standardów etyki zawodowej, w szczególności zachowywać bezwarunkową bezstronność przy dokonywaniu ocen;
- mieć doświadczenie zawodowe w branży, z której pochodzą kwalifikacje będące w zakresie jego działania jako asesora walidacyjnego;
- mieć szczegółową wiedzę dotyczącą walidacji efektów uczenia się wymaganych dla kwalifikacji będących w zakresie jego działania jako asesora walidacyjnego;
- znać wymagane efekty uczenia się oraz kryteria weryfikacji ustalone dla kwalifikacji będących w zakresie jego działania jako asesora walidacyjnego;
- znać metody i narzędzia stosowane w celu zweryfikowania wymaganych efektów uczenia się oraz kryteria oceny formalnej i merytorycznej dowodów poświadczających posiadanie wymaganych efektów uczenia się, ustalonych dla kwalifikacji będących w zakresie jego działania jako asesora walidacyjnego.

Źródło: Opracowanie IBE.

Podobne przygotowanie specjalistyczne muszą mieć osoby, które opracowują scenariusze walidacji efektów uczenia się wymaganych dla poszczególnych kwalifikacji oraz różne narzędzia, przy których pomocy weryfikowane są efekty uczenia się.

Wymagania dotyczące walidacji w opisie kwalifikacji, które odnoszą się do zasobów kadrowych, mogą uwzględniać różne informacje dotyczące między innymi:

- funkcji przewidzianych w walidacji poprzedzającej nadanie określonej kwalifikacji, w szczególności funkcji doradcy i asesora walidacyjnego,
- wymagań kompetencyjnych i ewentualnie formalnych,
- zasad doboru osób przeprowadzających walidację, w tym warunków wykluczających z pełnienia poszczególnych funkcji (np. powiązanie z osobą przystępującą do walidacji),
- sposobów weryfikacji lub ewaluacji kompetencji osób przeprowadzających walidację,
- aktualizowania lub doskonalenia kompetencji osób przeprowadzających walidację.

3.4. Warunki przeprowadzania walidacji

Do prawidłowego przeprowadzania walidacji niezbędne jest nie tylko:

- przygotowanie odpowiedniego scenariusza walidacji,
- dobranie właściwych metod i narzędzi,
- powierzenie prowadzenia walidacji osobom posiadającym odpowiednie kompetencje.

Konieczne jest również zapewnienie odpowiednich warunków organizacyjnych oraz lokalowych i technicznych do przeprowadzania walidacji.

W wypadku niektórych kwalifikacji wymagania dotyczące warunków przeprowadzania walidacji mogą być bardzo wysokie, a przez to trudne do spełnienia. Na przykład może być potrzebny bardzo duży plac, na którym będzie można weryfikować umiejętności manewrowania ciężkimi pojazdami. Zorganizowanie weryfikacji niektórych umiejętności może być uzależnione od swobodnego dostępu do dużego zbiornika wodnego. Przy innych niezbędna będzie odpowiednio wyposażona hala. Identyfikacja i weryfikacja wielu umiejętności wymaga dostępu do specjalistycznej aparatury, w tym między innymi zaawansowanych technologicznie symulatorów i innych urządzeń. Oznacza to, że niektóre

kwalfikacje będą mogły być nadawane tylko przez niewielką liczbę instytucji certyfikujących.

Wymagania dotyczące walidacji w opisie kwalifikacji, które odnoszą się do warunków organizacyjnych i materialnych, powinny uwzględniać tylko niezbędne wymagania, bez których wynik walidacji nie może być wiarygodny.

4. Przykładowe scenariusze walidacji

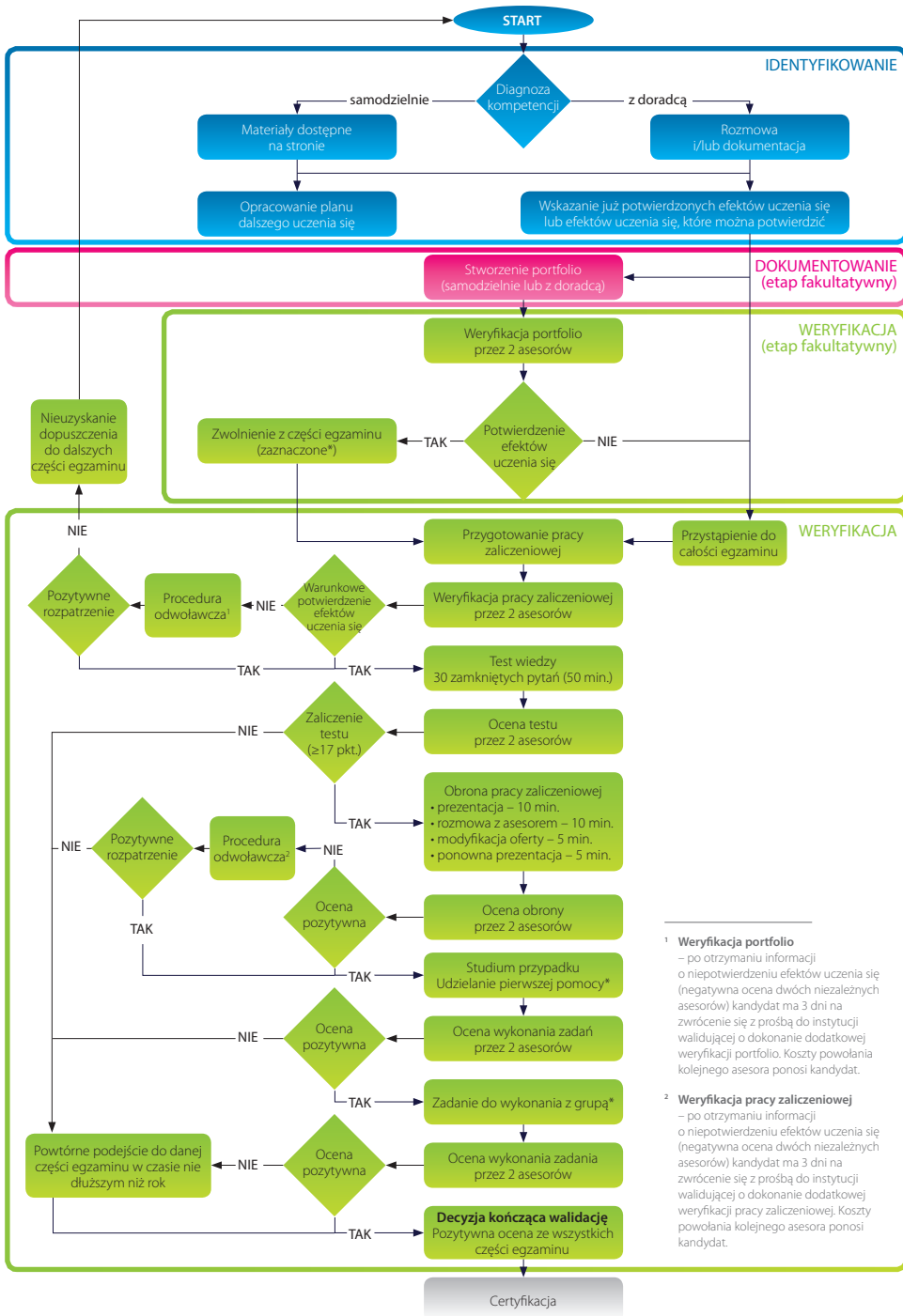
Zaprezentowane w tym rozdziale przykłady walidacji zostały wypracowane w ramach projektu Pilotaż KSK, przeprowadzonego przez Instytut Badań Edukacyjnych we współpracy z Wojewódzkim Urzędem Pracy w Krakowie w latach 2013–2015. W toku tych prac zaprojektowano opisy walidacji i programy nauczania dla kwalifikacji *Trener klasy mistrzowskiej w piłce siatkowej* oraz *Planowanie i realizacja animacji czasu wolnego*.

Poniżej zaprezentowano przebieg walidacji dla kwalifikacji *Planowanie i realizacja animacji czasu wolnego* (rysunek 4) i *Trener klasy mistrzowskiej w piłce siatkowej* (rysunek 5).

Kwalifikacje te pochodzą z różnych branż, mają odmienną specyfikę oraz odpowiadają innym poziomom PRK⁸. Opisy walidacji dla każdej z nich zostały opracowane przez różne podmioty. W rezultacie mimo uwzględnienia tych samych elementów przedstawione scenariusze walidacji odbiegają od siebie.

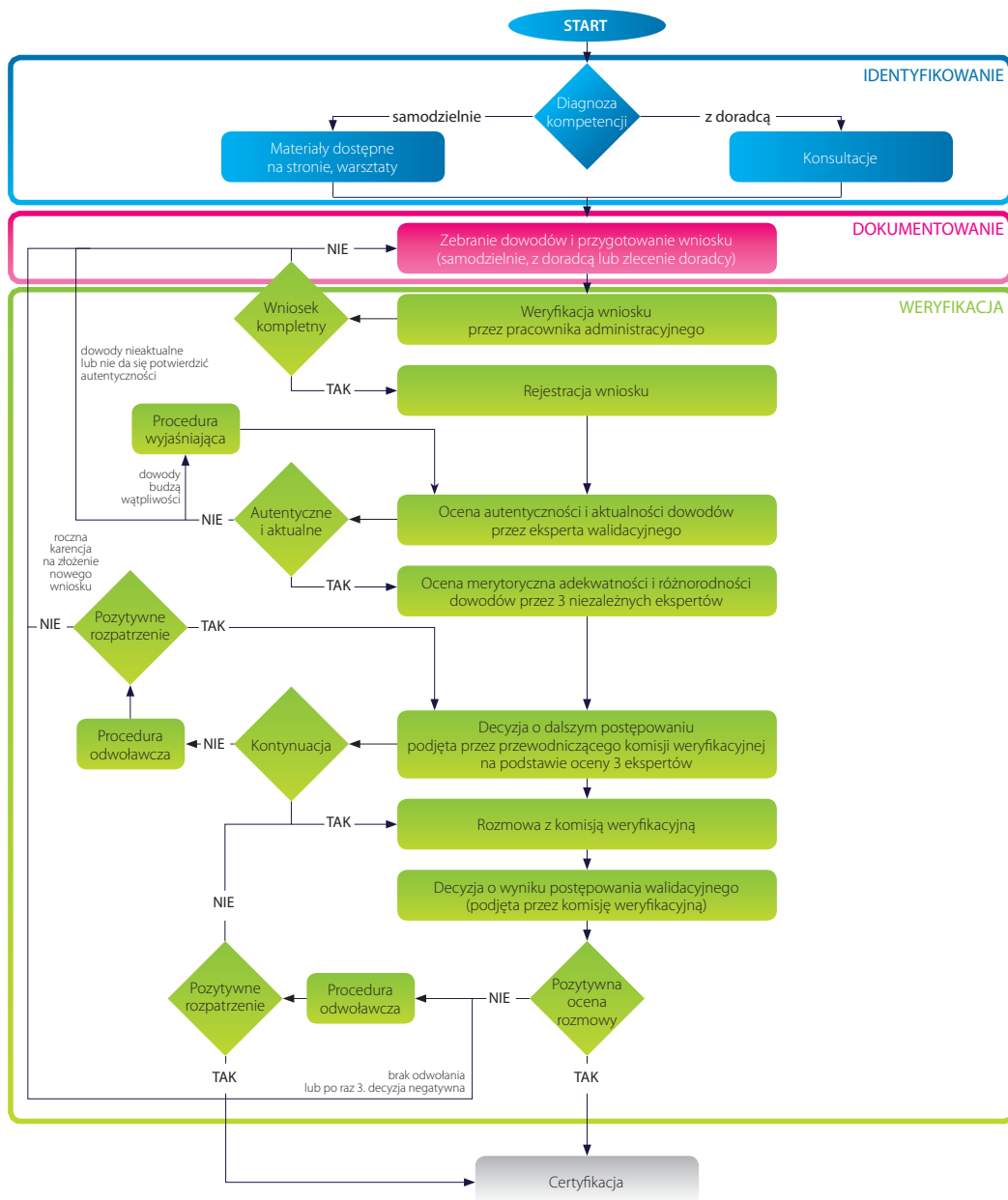
⁸ Kwalifikacji *Planowanie i realizacja animacji czasu wolnego* został wstępnie przyporządkowany poziom 4 PRK, natomiast kwalifikacji *Trener klasy mistrzowskiej w piłce siatkowej* – poziom 7 PRK.

Rysunek 4. Schemat walidacji dla kwalifikacji *Planowanie i realizacja animacji czasu wolnego*

Źródło: Opracowanie IBE na podstawie projektu opisu walidacji dla kwalifikacji *Planowanie i realizacja animacji czasu wolnego* opracowanego w 2015 r. przez Kadry Turystyki Sp. z o.o. w składzie: Radosław Szafranowicz-Małozięć, Aleksandra Wodzyńska, Dorota Nowak-Szymczyk.

Rysunek 5. Schemat walidacji dla kwalifikacji *Trener klasy mistrzowskiej w piłce siatkowej*

Źródło: Opracowanie IBE na podstawie projektu opisu walidacji dla kwalifikacji *Trener klasy mistrzowskiej w piłce siatkowej* opracowanego w 2015 r. przez zespół ekspercki TZ TKKF w składzie: Anna Szumilewicz, Leszek Piasecki, Ryszard Kowalski, Justyna Kołodziej, Katarzyna Piórkowska.

Przedstawione schematy przebiegu walidacji wykazują szereg cech wspólnych, pomimo tego, że zaprojektowano je dla dwóch odmiennych kwalifikacji. Oba uwzględniają trzy etapy walidacji oraz możliwość potwierdzenia efektów uczenia się w oparciu o dowody zebrane przez osobę uczącą się na etapie dokumentowania. Etapy identyfikowania i dokumentowania w obu przypadkach mogą być przeprowadzane samodzielnie lub przy wsparciu doradcy walidacyjnego. Zebrane dowody muszą być zweryfikowane pod względem formalnym i merytorycznym na etapie weryfikacji. Oba procesy kończą się również wyraźnie wyodrębnioną decyzją podsumowującą weryfikację, która staje się podstawą do certyfikowania.

Choć termin „portfolio” użyty został tylko w wypadku walidacji dla kwalifikacji *Planowanie i realizacja animacji czasu wolnego*, można uznać, że „wniosek” uwzględniony w walidacji dla kwalifikacji *Trener klasy mistrzowskiej w piłce siatkowej* jest również pewną formą portfolio.

Największą dostrzegalną różnicą między dwoma zaprezentowanymi schematami walidacji jest przebieg etapu weryfikacji. W wypadku kwalifikacji *Planowanie i realizacja animacji czasu wolnego* dowody zebrane przez osobę uczącą się w portfolio pozwalają na zwolnienie z dwóch zadań (udzielenie pierwszej pomocy, zadanie do wykonania z grupą), pozostałe zaś są obowiązkowe dla wszystkich uczestników procesu.

Walidacja dla kwalifikacji *Trener klasy mistrzowskiej w piłce siatkowej* opiera się całkowicie na dowodach zebranych przez osobę uczącą się. W związku z tym etap weryfikacji obejmuje: 1) ocenę formalną i merytoryczną zebranej dokumentacji i 2) rozmowę weryfikacyjną, która pozwala rozwiązać ewentualne wątpliwości związane z przedstawionymi dowodami. Nie oznacza to jednak, że taka walidacja trwa przez to krócej (jak może to sugerować schemat).

W wypadku kwalifikacji, którym przypisano wyższe poziomy PRK, analiza dowodów zebranych w portfolio – szczególnie jeśli ma być główną podstawą weryfikacji efektów uczenia się – jest procesem złożonym. Tego rodzaju analiza jest zazwyczaj czasochłonna i wymaga zaawansowanych kompetencji asesorów walidacyjnych. Jednocześnie możliwość uzyskania kwalifikacji na podstawie portfolio może zachęcić wiele osób, które uzyskały wymaganą wiedzę i umiejętności poprzez uczenie się nieformalne, do ubiegania się o kwalifikację.

Zaprezentowane schematy walidacji ukazują również odmienne podejście do procedur odwoławczych. Walidacja dla kwalifikacji *Trener klasy mistrzowskiej w piłce siatkowej* przewiduje bardziej rozbudowane procedury, które dają osobie uczącej się możliwość złożenia wyjaśnień lub odwołania się od decyzji asesorów

walidacyjnych w trzech sytuacjach. Taka elastyczność w etapie weryfikacji sprawia, że w toku walidacji osoba ucząca się traktowana jest w większym stopniu jako aktywny i świadomy partner niż jako uczestnik, który ma biernie „poddawać się” temu procesowi. Natomiast w drugim schemacie walidacji (dla kwalifikacji *Planowanie i realizacja animacji czasu wolnego*) przewiduje się możliwość dwukrotnego złożenia odwołania w toku weryfikacji, ale nie można odwołać się od końcowej decyzji asesatorów. W razie niepowodzenia pewną rekompensatą dla osoby uczestniczącej w walidacji jest możliwość ponownego podejścia do części weryfikacji, bez konieczności powtarzania całej walidacji.

Bibliografia

Bodzińska-Guzik, E., Gmaj, I., Grzeszczak, J., Leyk, A. (2015). *Metoda bilansu kompetencji*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

Cedefop (2009). *European Guidelines for Validating Non-formal and Informal Learning*. Luxembourg: Publications Office; http://www.cedefop.europa.eu/en/Files/4054_EN.PDF
http://www.cedefop.europa.eu/en/Files/4054_EN.PDF

Cedefop (2015). *European Guidelines for Validating Non-formal and Informal Learning*. Luxembourg: Publications Office; <http://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/3073>
<http://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/3073>

Dębowski, H., Sławiński, S. (red.) (2013). *Raport referencyjny. Odniesienie Polskiej Ramy Kwalifikacji na rzecz uczenia się przez całe życie do Europejskiej Ramy Kwalifikacji*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

Dybaś, M., Rozenbaum, J., Saryusz-Wolski, T. i Stempień, M. (2015). *Scenariusz i wytyczne do zapewniania jakości kwalifikacji w zintegrowanym systemie kwalifikacji*. [Materiał niepublikowany]. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

Fauré, E., Herrera, F., Kaddoura, A., Lopes, H., Petrovsky, A., Rahnema, M., Champion Ward, F. (1972). *Learning to be. The world of education today and tomorrow*. Paris: UNESCO; <http://unesdoc.unesco.org/images/0000/000018/001801e.pdf>

Gmaj, I., Grzeszczak, J., Leyk, A., Pierwieniecka, R., Tauber, M., Walicka, S. (2015). *Zagraniczne systemy walidacji: przegląd rozwiązań*. [Materiał niepublikowany]. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

Komisja Europejska, Cedefop, ICF International (2014a). *European inventory on validation of non-formal and informal learning 2014. Thematic report: current approaches to skills audits in the public sector*; <http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2014/87235.pdf>

Komisja Europejska Commission, Cedefop, ICF International (2014b). *European inventory on validation of non-formal and informal learning 2014. Thematic report: validation methods*; <https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2014/87240.pdf>

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej (2013). *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020*. Warszawa.

Parlament Europejski i Rada Unii Europejskiej (2008). Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* C 111, 6.5.2008, s. 1–7.

Parlament Europejski i Rada Unii Europejskiej (2009). Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 czerwca 2009 r. w sprawie ustanowienia europejskiego systemu transferu osiągnięć w kształceniu i szkoleniu zawodowym (ECVET). *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* C 155, 8.7.2009, s. 11–18.

Rada Unii Europejskiej (2004). *Konkluzja Rady z dnia 28 maja 2004 r. w sprawie wspólnych europejskich zasad w zakresie identyfikacji i uznawania uczenia się pozaformalnego i nieformalnego*. 9600/04,SOC253;http://www2.cedefop.europa.eu/etv/Information_resources/EuropeanInventory/publications/principles/validation2004_en.pdf

Rada Unii Europejskiej (2012). Zalecenie Rady z dnia 20 grudnia 2012 r. w sprawie walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, C 398, 22.12.2012, s. 1–5.

Souto Otero, M. (2010). *European Inventory on Validation of Non-formal and Informal Learning 2010. Thematic Report: Assessment methods*. Luxembourg: Publications Office.

Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji, *Dz.U. 2016, poz. 64*.

Aneks – Walidacja w świetle dokumentów i materiałów Unii Europejskiej

Wprowadzenie

Zagadnienia związane z formalnym potwierdzaniem wiedzy, umiejętności i kompetencji uzyskanych w edukacji pozaformalnej i przez uczenie się nieformalne były wielokrotnie podejmowane przez różne gremia i instytucje europejskie.

Znaczenie walidacji jest podkreślane w wielu dokumentach Unii Europejskiej dotyczących uczenia się przez całe życie. Temat walidacji obecny jest również w dokumentach i działaniach dotyczących rozwoju szkolnictwa wyższego (proces boloński) i edukacji zawodowej (między innymi proces kopenhaski) oraz w inicjatywach związanych z aktywizacją młodzieży. Działania te przenikają się i uzupełniają nawzajem, a także wpisują się w realizację celów strategii UE, takich jak strategia lizbońska, „Europa 2020” czy „Edukacja i Szkolenie 2020”.

Walidacja rozumiana jako sprawdzenie i oficjalne potwierdzenie osiągnięcia przez daną osobę zakładanej wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych zawsze była i jest integralną częścią procesu kształcenia w edukacji formalnej, jednak ta problematyka wykracza poza ramy tego opracowania. Niniejszy tekst ma na celu przedstawienie ewolucji myślenia (w ciągu ostatnich 16 lat) na szczeblu europejskim o walidacji efektów uczenia się uzyskanych poza edukacją formalną.

Zainteresowanie problematyką walidacji efektów uczenia się uzyskiwanych poza edukacją formalną w Unii Europejskiej

1. Wprowadzenie podejścia opartego na efektach uczenia się a walidacja

Położenie dużego nacisku w polityce Unii Europejskiej na rozwijanie walidacji efektów uczenia się uzyskanych poza edukacją formalną jest powiązane z dającą się zaobserwować od końca lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku zmianą paradygmatu w zakresie uczenia się. Polega ona na przesunięciu punktu ciężkości w polityce edukacyjnej z procesu kształcenia na jego rezultaty – efekty uczenia się.

Podejście do edukacji, w którym głównym punktem odniesienia stały się efekty uczenia się, umożliwia dywersyfikację dróg zdobywania wiedzy i umiejętności,

a w konsekwencji także kwalifikacji. Tym samym nastąpiło zasadnicze podniesienie rangi edukacji pozaformalnej oraz uczenia się nieformalnego. Nowe myślenie o edukacji stanowi integralną część wielu inicjatyw oraz podstawę do tworzenia instrumentów polityki Unii Europejskiej w zakresie edukacji i uczenia się przez całe życie⁹.

Umieszczenie w centrum uwagi efektów uczenia się wyznaczyło nową¹⁰, zwiększoną rolę walidacji. Zaczęła być ona ujmowana jako proces oddzielony od realizowanych programów kształcenia, w którym sprawdza się, czy – niezależnie od sposobu uczenia się – określone kompetencje zostały osiągnięte. Dzięki tak rozumianej walidacji możliwe jest nie tylko potwierdzanie kompetencji zdobytych w różny sposób w celu uzyskania kwalifikacji, lecz także w celu rozwoju osobistego. Zostało to dostrzeżone w różnych obszarach związanych z uczeniem się.

2. Walidacja w dokumentach i działaniach Unii Europejskiej

Zagadnienie walidacji efektów uczenia się uzyskanych poza edukacją formalną jest obecne na szczereble europejskim co najmniej od inauguracji procesu bolońskiego. W kolejno powstających dokumentach UE rozwijane są propozycje dotyczące działań zarówno w państwach członkowskich, jak i w ramach współpracy międzynarodowej (por. rysunek A). Treści poszczególnych dokumentów wzajemnie się uzupełniają.

⁹ Między innymi Europejskiej Ramy Kwalifikacji, krajowych ram kwalifikacji, systemów ECTS i ECVET oraz europejskiej klasyfikacji zawodów ESCO.

¹⁰ W niektórych państwach (np. Francji) walidacja kompetencji uzyskanych w edukacji pozaformalnej i przez uczenie się nieformalne poprzedza rozpowszechnienie podejścia opartego na efektach uczenia się (Gmai i in., 2016).

Rysunek A. Wybrane inicjatywy i dokumenty Unii Europejskiej podejmujące tematykę walidacji efektów uczenia się uzyskanych poza edukacją formalną

	Inicjatywy dot. młodzieży	Uczenie się przez całe życie	Szkolnictwo wyższe i zawodowe	Strategie Unii Europejskiej		
1999			deklaracja bolońska			
2000		Memorandum na temat LLL		Strategia Lizbońska		
2001		Europejski obszar LLL				
2002			deklaracja kopenhaska Rezolucja Rady w sprawie ściślejszej europejskiej współpracy w zakresie VET			
2003						
2004		Europejskie zasady w zakresie identyfikowania i uznawania NFIL Europejski przegląd walidacji	Europass komunikat z Maastricht			
2005		Europejski przegląd walidacji				
2006	Rezolucja dot. uznawania wartości kształcenia nieformalnego i incydentalnego wśród młodzieży		komunikat z Helsinek			
2007	Youthpass					
2008		ERK Europejski przegląd walidacji	komunikat z Bordeaux			
2009		Europejskie wskazówki dot. walidacji				
2010		Europejski przegląd walidacji	komunikat z Brugii			
2011			Rezolucja Rady w sprawie odnowionej europejskiej agendy w zakresie uczenia się dorosłych			
2012	Konkluzja w sprawie odnowy gospodarczej sprzyjającej zatrudnieniu i zwiększaniu szans młodzieży	Zalecenie o walidacji				
2013	Gwarancja dla młodzieży					
2014		Europejski przegląd walidacji				
2015		Europejskie wskazówki dot. walidacji				
					Edukacja i szkolenie 2020	
						Europa 2020

Źródło: Opracowanie IBE.

2.1. Walidacja efektów uczenia się uzyskanych poza edukacją formalną w obszarze szkolnictwa wyższego

W 1999 roku rozpoczął się proces boloński, mający na celu wprowadzenie bardziej porównywalnego, kompatybilnego i spójnego systemu europejskiego szkolnictwa wyższego. W inaugurującej go deklaracji bolońskiej odwołano się do walidacji efektów uczenia się uzyskanych poza edukacją formalną pośrednio, przez system przenoszenia i akumulacji osiągnięć ECTS. Zaznaczono, że ich źródłem może być uczenie się poza szkolnictwem wyższym pod warunkiem, że osiągnięcia (punkty ECTS) będą uznawane przez przyjmujące studentów uczelnie (Europejscy Ministrowie Edukacji, 1999). W wielu krajach europejskich otworzyło to drzwi do uznawania efektów uczenia się uzyskanych poza uczelniami¹¹.

2.2. Walidacja efektów uczenia się uzyskanych poza edukacją formalną w obszarze kształcenia i szkolenia zawodowego oraz w obszarze uczenia się przez całe życie

W roku 2000 przyjęta została strategia lizbońska, co zapoczątkowało szereg działań, procesów i inicjatyw w ramach UE związanych między innymi z edukacją zawodową, w tym z uzyskiwaniem kompetencji poza edukacją formalną. Jednocześnie zaczęto kłaść coraz większy nacisk na uczenie się przez całe życie. „Memorandum na temat uczenia się przez całe życie” wskazywało walidację oraz poradnictwo jako jedne z priorytetowych działań w ramach strategii uczenia się przez całe życie (Komisja Europejska, 2000). Rok później przekaz ten został wzmocniony w „Komunikacie Komisji w sprawie urzeczywistniania europejskiego obszaru uczenia się przez całe życie” (Komisja Europejska, 2001).

W 2002 roku pojawiły się oficjalne apele o ustanowienie wspólnych europejskich zasad dotyczących walidacji efektów uczenia się uzyskanych poza edukacją formalną. Zarówno w wydanej wtedy „Rezolucji Rady w sprawie wspierania ściślejszej europejskiej współpracy w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego”, jak i w deklaracji kopenhaskiej, inaugurującej proces kopenhaski, wskazuje się na konieczność ustanowienia takich zasad (Rada Unii Europejskiej, 2002; Rada Unii Europejskiej i Komisja Europejska, 2002).

W rezultacie w 2004 roku powstały „Wspólne europejskie zasady w zakresie identyfikacji i uznawania uczenia się pozaformalnego i nieformalnego” (patrz tabela A).

¹¹ W Polsce w roku akademickim 2014/2015 weszła w życie nowelizacja ustawy o szkolnictwie wyższym, wprowadzająca możliwość uznawania przez uczelnie kompetencji uzyskanych poza szkolnictwem wyższym. W konsekwencji osoby dorosłe posiadające odpowiednie doświadczenie zawodowe (2, 3 lub 5-letnie) będą mogły podjąć studia w nowym trybie i uzyskać część punktów ECTS (ale nie więcej niż 50%) na podstawie uznania wcześniej posiadanych kompetencji, co skróci okres ich nauki. Na szkoły wyższe został nałożony obowiązek podjęcia stosownych uchwał do 30 czerwca 2015 roku.

Tabela A. Wspólne europejskie zasady w zakresie identyfikacji i uznawania uczenia się pozaformalnego i nieformalnego

Uprawnienia indywidualne	Identyfikacja oraz walidacja powinny być, co do zasady, dobrowolne. Osoby przystępujące do tych procesów powinny mieć zagwarantowany równy dostęp oraz równe i sprawiedliwe traktowanie. Prywatność oraz prawa jednostki powinny być respektowane.
Obowiązki interesariuszy	Interesariusze powinni stworzyć systemy oraz podejścia do identyfikacji i walidacji zgodnie ze swoimi uprawnieniami, rolami i zakresem obowiązków. Te systemy i podejścia powinny być objęte odpowiednimi mechanizmami zapewniania jakości. Interesariusze powinni zapewnić kandydatowi odpowiednie doradztwo i informacje w ich zakresie.
Pewność i zaufanie	Procesy, procedury i kryteria identyfikacji i walidacji muszą być sprawiedliwe, przejrzyste i objęte mechanizmami zapewniania jakości.
Wiarygodność i zasadność	Systemy oraz podejścia do identyfikacji i walidacji powinny respektować uzasadnione interesy w celu zapewnienia zrównoważonego udziału zainteresowanych interesariuszy. Proces oceny powinien być bezstronny. Odpowiednie mechanizmy powinny gwarantować uniknięcie konfliktu interesów. Osoby oceniające powinny posiadać odpowiednie ku temu kompetencje.

Źródło: Opracowanie IBE na podstawie: Rada Unii Europejskiej (2004).

We wprowadzającej te zasady konkluzji Rady UE rozdzielono walidację na identyfikację kompetencji oraz na ich uznawanie¹². Jednocześnie podkreślono znaczenie tych procesów dla osoby uczącej się, zwłaszcza w kontekście wchodzenia oraz powrotu na rynek pracy. Zaznaczono także rolę interesariuszy (między innymi instytucji kształcących, pracodawców, podmiotów trzeciego sektora) w walidacji (Rada Unii Europejskiej, 2004).

W grudniu 2004 roku wprowadzono narzędzie Europass pozwalające między innymi na określenie i udokumentowanie kompetencji uzyskanych poza edukacją formalną. W tym samym roku dokonano pierwszej odsłony „Europejskiego przeglądu walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego” (*European*

¹² Był to pierwszy krok do wyłonienia dwóch głównych celów walidacji – uzyskania kwalifikacji i określenia posiadanych przez daną osobę kompetencji.

Inventory on Validation of Non-formal and Informal Learning)¹³, zbierającego informacje na temat rozwiązań w zakresie walidacji stosowanych w różnych krajach europejskich (ramka A).

Ramka A. Europejski przegląd walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego

„Europejski przegląd walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego” obejmuje raporty na temat rozwiązań dotyczących walidacji stosowanych w poszczególnych krajach UE oraz raporty tematyczne z tej dziedziny.

Pierwszej odsłony „Przeglądu...” dokonano w 2004 roku. Dotychczas ukazało się 5 edycji (z 2004, 2005, 2008, 2010 i 2014 roku). Edycja z 2014 roku zawiera:

- 36 raportów z 33 krajów UE (w tym Polski),
- 8 raportów tematycznych (nt. zwiększania widoczności walidacji, weryfikacji kompetencji w sektorze prywatnym, różnych metod określania kompetencji w sektorze publicznym, zarządzania systemem walidacji na różnych szczeblach, roli doradców i poradnictwa w walidacji, stanu badań na temat walidacji, stosowania walidacji w celu pomocy osobom przedwcześnie kończącym naukę oraz metod stosowanych w walidacji),
- studia przypadków,
- kompendium projektów dotyczących walidacji, prowadzonych w różnych krajach europejskich,
- raport podsumowujący.

Źródło: Opracowanie IBE.

Problematyka walidacji jako jednego z priorytetów w polityce edukacyjnej była podejmowana w kolejnych komunikatach wydawanych w ramach procesu kopenhaskiego (komunikat z Maastricht z 2004 roku, komunikat z Helsinek z 2006 roku, komunikat z Bordeaux z 2008 roku, komunikat z Brugii z 2010 roku), ujmujących tę tematykę z różnych stron, między innymi jako sposób na bardziej elastyczne podejście do edukacji konieczne w obliczu starzenia się społeczeństw europejskich (Rada Unii Europejskiej i Komisja Europejska, 2010).

Kryzys gospodarczy w latach 2007–2008 dał impuls do określenia na nowo priorytetów UE. W edukacji upatrywano szansę na zwiększenie innowacyjności

¹³ Za prowadzenie „Przeglądu...” odpowiada Europejskie Centrum na rzecz Rozwoju Kształcenia Zawodowego (European Centre for the Development of Vocational Training, Cedefop), które jest agendą Komisji Europejskiej.

i konkurencyjności gospodarki. Znalazło to wyraz w ogłoszonej w 2010 roku „Strategii Europa 2020”, ale było to już widoczne we wcześniejszych inicjatywach dotyczących kształcenia zawodowego (między innymi w przywołanych powyżej komunikatach z Bordeaux i z Brugii) oraz w pracach nad kolejnymi instrumentami mającymi urzeczywistnić ideę uczenia się przez całe życie.

W 2008 roku ustanowiono Europejską Ramę Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie (ERK). Narzędzie to ma umożliwić porównywanie między sobą kwalifikacji uzyskiwanych w różnych krajach. Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie odwołuje się do walidacji na dwa sposoby:

- poprzez stwierdzenie, że kwalifikacje z każdego poziomu ERK powinny być możliwe do uzyskania przez osoby „podążające różnymi ścieżkami edukacji i kariery”,
- poprzez nałożenie na państwa realizujące jego postanowienia obowiązku „promowania walidacji uczenia się nieformalnego i pozaformalnego zgodnie ze wspólnymi zasadami uzgodnionymi w konkluzji Rady z 2004 roku” (Parlament Europejski, Rada Unii Europejskiej, 2008).

Na mocy tego Zalecenia powołano Grupę Doradczą ds. ERK (*EQF Advisory Group*), która opracowała 10 kryteriów referencji krajowych ram kwalifikacji do ERK. Analizę wypełnienia tych kryteriów przedstawia każdy kraj odnoszący swój system do ERK. Trzecie kryterium sformułowano następująco: „Krajowe Ramy lub system kwalifikacji, jak również składające się na nie kwalifikacje, są określone zgodnie z zasadą efektów uczenia się, a także są powiązane z mechanizmami walidacji efektów uczenia się osiągniętych w czasie uczenia się pozaformalnego i nieformalnego i jeśli jest taka możliwość, z systemem punktowym przenoszenia osiągnięć”.

W „Rezolucji Rady w sprawie odnowionej europejskiej agencji w zakresie uczenia się dorosłych” z 2011 roku walidacja kompetencji uzyskanych poza edukacją formalną jest wskazywana jako jeden z 5 obszarów priorytetowych w zakresie uczenia się dorosłych na lata 2012–2014. W celu osiągnięcia odsetka uczących się dorosłych na poziomie 15% i podniesienia odsetka osób z wyższym wykształceniem lub jego odpowiednikiem do 40% państwa członkowskie powinny skupić się na „wprowadzeniu w pełni funkcjonalnych systemów walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego oraz promowaniu ich wśród dorosłych w każdym wieku i na każdym poziomie kwalifikacji, a także wśród przedsiębiorstw i innych organizacji” (Rada Unii Europejskiej, 2011).

Zwieńczeniem pewnego etapu prowadzonych w Europie analiz i dyskusji o roli walidacji jako ważnego elementu w systemie działań na rzecz uczenia się przez całe życie było wydanie w 2012 roku „Zalecenia w sprawie walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego” (Rada Unii Europejskiej, 2012). Warto podkreślić, że zalecenie wskazuje dwa główne cele poddawania się walidacji (uzyskanie kwalifikacji i rozwój osobisty), podczas gdy początkowo w Komisji Europejskiej i agendach UE kładziono nacisk tylko na to, w jaki sposób można potwierdzić kompetencje uzyskane w miejscu pracy, a celem było uzyskanie kwalifikacji (Annan, Bretschneider, 2015). Ponadto to zalecenie wyodrębnia w walidacji cztery etapy w miejsce wskazywanych poprzednio dwóch: identyfikacji i uznawania (certyfikacji) efektów uczenia się. Zgodnie z zaleceniem każdy z czterech etapów może odbywać się w innym miejscu, czasie i przy udziale innych grup specjalistów.

Zalecenie dało impuls do podejmowania działań w tym zakresie przez państwa członkowskie. Należy przy tym pamiętać, że w niektórych państwach rozwiązania umożliwiające formalne potwierdzenie wiedzy i umiejętności uzyskanych poza szkołą i uczelnią np. w wyniku doświadczenia zawodowego, wprowadzono wcześniej (por. Gmaj i in., 2016).

2.3. Walidacja efektów uczenia się uzyskanych poza edukacją formalną w obszarze aktywizacji młodzieży

Rola walidacji efektów uczenia się uzyskanych poza edukacją formalną została dostrzeżona nie tylko na polu edukacji zawodowej i kształcenia dorosłych.

Sytuacja młodzieży (osób poniżej 25. roku życia) jest przedmiotem szczególnej troski Komisji Europejskiej. Stopa bezrobocia młodzieży w państwach UE od 5 lat przekracza 20% (w porównaniu do niecałych 9% ogólnej stopy bezrobocia) i stale rośnie (Eurostat, 2015). Jednocześnie odsetek osób przedwcześnie kończących edukację w państwach UE w 2013 r. wynosił 13% (co stanowi spadek w porównaniu do 17% w 2002 r., ale nadal przekracza cel – 10% lub mniej – ustalony w strategii „Europa 2020”) (Eurostat, 2014).

W 2006 r. w „Rezolucji dotyczącej uznawania wartości kształcenia nieformalnego i incydentalnego wśród młodzieży europejskiej” podkreślono fakt, że uczenie się nieformalne i edukacja pozaformalna uzupełniają edukację formalną, a przez swoją specyfikę (między innymi przez elastyczność form uczenia się i częste pozostawanie w bliskim związku z działaniami hobbystycznymi) są szczególnie wartościowe dla młodzieży. W rezolucji tej zaznaczono, że państwa członkowskie powinny wprowadzić rozwiązania pozwalające na uznawanie efektów uczenia się uzyskiwanych przez młodzież poza edukacją formalną i włączać w ten proces

między innymi organizacje młodzieżowe i pozarządowe (Rada Unii Europejskiej, 2006). Tym samym walidacja efektów uczenia się uzyskanych poza edukacją formalną została wskazana jako jeden z instrumentów wspomagających sytuację ludzi młodych.

Inicjatywy na rzecz młodzieży, które pojawiły się w kolejnych latach, podejmują temat walidacji efektów uczenia się uzyskanych poza edukacją formalną, jako ważnego narzędzia ułatwiającego potwierdzanie kompetencji uzyskanych na różne sposoby. W 2007 roku wprowadzono narzędzie Youthpass, które pozwala na identyfikację i dokumentację kompetencji uzyskanych poza szkołą¹⁴.

„Zalecenie Rady w sprawie ustanowienia gwarancji dla młodzieży” z 2012 roku i „Konkluzja Rady w sprawie odnowy gospodarczej sprzyjającej zatrudnieniu i zwiększania szans młodzieży” z 2013 roku podkreślają znaczenie walidacji. Za jej pomocą osoby przedwcześnie kończące naukę mogą uzyskać kwalifikacje. Wykorzystanie tego narzędzia może też np. skutkować poświadczeniem kompetencji, które zostały uzyskane w trakcie wolontariatu, zwiększając tym samym szanse ludzi młodych na zatrudnienie.

3. Wskazówki dotyczące walidacji efektów uczenia się uzyskanych poza edukacją formalną na szczeblu europejskim

Powstanie w 2004 roku wspólnych europejskich wytycznych dotyczących walidacji, które opisano powyżej, było impulsem do kolejnych inicjatyw międzynarodowych na tym polu.

W 2009 roku Cedefop opracował „Europejskie wskazówki dotyczące walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego”. Publikacja ta była wynikiem ponad 2-letniej wymiany doświadczeń ponad 20 krajów w zakresie walidacji. Publikacja zawiera ogólne wskazówki w podziale na 7 bloków tematycznych:

- wskazówki uwzględniające perspektywę europejską,
- wskazówki uwzględniające perspektywę poszczególnych krajów,
- wskazówki uwzględniające perspektywę instytucji,
- wskazówki uwzględniające perspektywę osoby poddającej się walidacji,

¹⁴ „Youthpass” zostało wprowadzone jako narzędzie służące uczestnikom projektów realizowanych w ramach programu „Młodzież w działaniu” do opisanego tego, co zrobili i pokazania, czego się nauczyli. Program ten został powołany do życia 15 listopada 2006 roku na mocy decyzji nr 1719/2006/WE Parlamentu Europejskiego i Rady o ustanowieniu programu na lata 2007–2013. Kolejna odsłona tego programu jest częścią „Erasmus+”.

- wskazówki dotyczące struktury procesu walidacji,
- wskazówki dotyczące metod weryfikacji efektów uczenia się,
- wskazówki dotyczące osób prowadzących proces walidacji (tzw. praktyków walidacyjnych).

Nową wersję „Wskazówek...”, uwzględniającą zalecenia Rady w sprawie walidacji z 2012 roku, wydano w 2015 roku.

Warto także zaznaczyć, że Komisja Europejska i jej poszczególne agendy nie są jedynymi instytucjami zaangażowanymi w działania dotyczące walidacji na szczeblu międzynarodowym. W 2012 r. Instytut na rzecz Uczenia się przez Całe Życie UNESCO opublikował zbiór wskazówek dotyczących walidacji efektów uczenia się uzyskanych poza systemem formalnym („Unesco guidelines for the Recognition, Validation and Accreditation of the Outcomes of Non-formal and Informal Learning”). Celem tej publikacji jest przedstawienie ogólnych wskazówek dotyczących zasad i mechanizmów, które mogą pomóc poszczególnym krajom w stworzeniu bądź ulepszeniu procesu walidacji.

Publikacja zawiera 6 ogólnych wskazówek o następującej treści:

- 1) Zapewnienie równości różnych ścieżek uczenia się. Każda osoba powinna mieć prawo dostępu do różnych form uczenia się, dostosowanych do jej potrzeb oraz prawo do potwierdzenia posiadanych efektów uczenia się.
- 2) Promowanie równej wartości efektów uczenia się uzyskanych w wyniku edukacji formalnej, pozaformalnej i przez uczenie się nieformalne. Kompetencje uzyskane różnymi drogami powinny być traktowane na równi.
- 3) Zapewnienie postawienia osoby uczącej się w centrum procesu walidacji. W jego trakcie powinno się szanować i brać pod uwagę potrzeby jednostek. Ich udział w procesie powinien być dobrowolny.
- 4) Zwiększanie elastyczności i dostępu do edukacji formalnej. Systemy edukacji i szkoleń powinny dopuszczać różnorodne formy uczenia się, biorące pod uwagę potrzeby i doświadczenie osób uczących się.
- 5) Promowanie zapewniania jakości w całym procesie walidacji. Najważniejsze jest, aby kryteria oraz procedury weryfikacji i certyfikacji efektów uczenia się uzyskanych poza edukacją formalną były trafne, godne zaufania, sprawiedliwe i przejrzyste.

- 6) Umacnianie partnerstw między wszystkimi interesariuszami. Ważne jest, aby podkreślać wspólną odpowiedzialność – od tworzenia systemu walidacji, poprzez jego wdrożenie, aż po ewaluację (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2012)¹⁵.

Ponadto, publikacja proponuje kluczowe działania na poziomie krajowym, pozwalające na realizację wymienionych wskazówek.

Podsumowanie

W ciągu ostatnich 16 lat w obszarze Unii Europejskiej dokonało się poszerzenie perspektywy dotyczącej walidacji efektów uczenia się uzyskanych poza edukacją formalną. O ile początkowo stosowano walidację tylko do potwierdzania doświadczenia zawodowego w celu uzyskania kwalifikacji, o tyle obecnie jest ona stosowana także w celu określenia kompetencji jednostki i odpowiedniego jej ukierunkowania. Istotną rolę odgrywa w tym poradnictwo.

Ze względu na swoje powiązanie z efektami uczenia się walidacja efektów uczenia się uzyskanych poza edukacją formalną jest znaczącym elementem działań UE na rzecz uczenia się przez całe życie. Jednocześnie zakres jej stosowania wybiega poza kształcenie dorosłych. Walidacja efektów uczenia się uzyskanych poza uczelnią i szkołą jest powszechnie stosowanym narzędziem w obszarze szkolnictwa wyższego, w niektórych państwach europejskich (np. Finlandia, Francja, Holandia, Polska, Wielka Brytania). Jest także częścią kształcenia zawodowego młodzieży.

Ewolucja, jaka się dokonała w postrzeganiu walidacji, umożliwiła jej rozwój jakościowy i ilościowy. Rośnie też zaufanie do wyników walidacji efektów uczenia się poza systemem edukacji formalnej i w konsekwencji coraz szersze jej stosowanie w różnych krajach europejskich.

¹⁵ Tłumaczenie własne.

Bibliografia

Annen, S., Bretschneider, M. (2014). The process of validation of non-formal and informal learning. Specification of terminology and the status of debate in the German-speaking countries. *BWP. Vocational Training in Research and Practice*. Special Edition 2015, s. 42–46.

Cedefop (2009). *European Guidelines for Validating Non-formal and Informal Learning*. Luxembourg: Publications Office; http://www.cedefop.europa.eu/en/Files/4054_EN.PDF

Cedefop (2015). *European Guidelines for validation of non-formal and informal learning*. Luxembourg: Publications Office; <http://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/4054>

Cedefop. *European Inventory on validation of non-formal and informal learning* [baza danych]; <http://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/validation-non-formal-and-informal-learning/european-inventory>

Dębowski, H. Sławiński, S. (red.) (2013). *Raport referencyjny. Odniesienie Polskiej Ramy Kwalifikacji na rzecz uczenia się przez całe życie do Europejskiej Ramy Kwalifikacji*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

Europejscy Ministrowie Edukacji (1999). *Deklaracja bolońska*; http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/BOLOGNA_DECLARATION1.pdf

Eurostat (2014). *Early leavers from education and training, EU-28*; http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Early_leavers_from_education_and_training,_EU-28_Fig_2.PNG#file

Eurostat (2015). *Unemployment rate EU-28 2005-2014*; http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Unemployment_rate_EU-28_2005-2014.PNG

Gmaj, I., Grzeszczak, J., Leyk, A., Pierwieniecka, R., Tauber, M., Walicka, S. (2016). *Zagraniczne systemy walidacji: przegląd rozwiązań*. [Tekst niepublikowany].

Komisja Europejska (2000). *A memorandum on Lifelong Learning*. SEC(2000) 1832; http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf

Komisja Europejska (2001). *Komunikat Komisji z dnia 21 listopada 2001 r. w sprawie urzeczywistnienia europejskiego obszaru uczenia się przez całe życie*. COM(2001) 678; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0678:FIN:EN:PDF>

Parlament Europejski, Rada Unii Europejskiej (2004). Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 grudnia 2004 r. w sprawie jednolitych ram wspólnotowych dla przejrzystości kwalifikacji i kompetencji (Europass). *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, L 390, 31.12.2004, s. 6–20; <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004D2241&from=PL>

Parlament Europejski, Rada Unii Europejskiej (2006). Decyzja nr 1719/2006/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 listopada 2006 r. ustanawiająca program „Młodzież w działaniu” na okres 2007–2013. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, L 327, 24.11.2006, s. 30–45.

Parlament Europejski, Rada Unii Europejskiej (2008). Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, C 155, 8.7.2009, s. 11–18.

Parlament Europejski, Rada Unii Europejskiej (2013). Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) z dnia 11 grudnia 2013 r. ustanawiające „Erasmus+”: unijny program na rzecz kształcenia, szkolenia, młodzieży i sportu. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, L 347, 20.12.2013, s. 50–73.

Rada Unii Europejskiej (2002). Rezolucja Rady z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wspierania ściślejszej europejskiej współpracy w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, C 13, 18.1.2003, s. 2.

Rada Unii Europejskiej (2004). *Konkluzja Rady z dnia 28 maja 2004 r. w sprawie wspólnych europejskich zasad w zakresie identyfikacji i uznawania uczenia się pozaformalnego i nieformalnego*. 9600/04, SOC 253; http://www2.cedefop.europa.eu/etv/Information_resources/EuropeanInventory/publications/principles/validation2004_en.pdf

Rada Unii Europejskiej (2006). Rezolucja Rady i zgromadzonych w Radzie przedstawicieli rządów państw członkowskich dotycząca uznawania wartości kształcenia nieformalnego i incydentalnego wśród młodzieży europejskiej. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, C 168, 20.7.2006, s. 1–3.

Rada Unii Europejskiej (2011). Rezolucja Rady w sprawie odnowionej europejskiej agendy w zakresie uczenia się dorosłych. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, C 372, 20.12.2011, s. 1–6.

Rada Unii Europejskiej (2012a). *Konkluzja Rady w sprawie odnowy gospodarczej sprzyjającej zatrudnieniu i zwiększania szans młodzieży*. 13907/12, SOC 759; <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013907%202012%20INIT>

Rada Unii Europejskiej (2012b). Zalecenie Rady z dnia 20 grudnia 2012 r. w sprawie walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, C 398, 22.12.2012, s. 1–5.

Rada Unii Europejskiej (2013). Zalecenie Rady z dnia 22 kwietnia 2013 r. w sprawie ustanowienia gwarancji dla młodzieży. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, C 120, 26.4.2013, s. 1–6.

Rada Unii Europejskiej, Komisja Europejska (2002). *Deklaracja kopenhaska*; <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:ef0018>

Rada Unii Europejskiej, Komisja Europejska (2004). *Komunikat z Maastricht*; http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/vocational/maastricht_en.pdf

Rada Unii Europejskiej, Komisja Europejska (2006). *Komunikat z Helsinek*; http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/vocational/helsinki_en.pdf

Rada Unii Europejskiej, Komisja Europejska (2008). *Komunikat z Bordeaux*; http://ec.europa.eu/education/policy/vocational-policy/doc/bordeaux_en.pdf

Rada Unii Europejskiej, Komisja Europejska (2010). *Komunikat z Brugii*; <http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2010/75928.pdf>

Sławiński, S. (red.) (2016). *Słownik Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

Strona internetowa „Youthpass”; <https://www.youthpass.eu/pl/youthpass/>

UNESCO Institute of Lifelong Learning (2012). *UNESCO guidelines for the Recognition, Validation and Accreditation of the Outcomes of Non-formal and Informal Learning*. Hamburg: UIL.

Walidacja – nowe możliwości zdobywania kwalifikacji

Jakie zmiany w zakresie sprawdzania kompetencji wprowadziła ustawa o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji? Na czym dokładnie polega walidacja? Jakimi metodami można ją przeprowadzić? Kto powinien być zaangażowany w ten proces?

Publikacja odpowiada na te i inne pytania, ważne przede wszystkim dla instytucji certyfikujących oraz podmiotów ubiegających się o uprawnienia do certyfikowania. Jest też skierowana do ministerstw oraz podmiotów zewnętrznego zapewnienia jakości, doradców zawodowych i nauczycieli, a także innych osób zainteresowanych problematyką walidacji.

Instytut Badań Edukacyjnych

Głównym zadaniem Instytutu jest prowadzenie badań, analiz i prac przydatnych w rozwoju polityki i praktyki edukacyjnej.

Instytut zatrudnia badaczy zajmujących się edukacją – pedagogów, socjologów, psychologów, ekonomistów, politologów i przedstawicieli innych dyscyplin naukowych – wybitnych specjalistów w swoich dziedzinach, o różnych doświadczeniach zawodowych, które obejmują, oprócz badań naukowych, także pracę dydaktyczną, doświadczenie w administracji publicznej czy działalność w organizacjach pozarządowych.

Instytut uczestniczy w realizacji międzynarodowych projektów badawczych oraz projektów systemowych współfinansowanych przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Kontakt:

Instytut Badań Edukacyjnych

ul. Górczewska 8, 01-180 Warszawa

tel. +48 22 241 71 70

e-mail: krkbiuro@ibe.edu.pl

www.kwalifikacje.edu.pl

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Egzemplarz bezpłatny